

Вербалізація концепту гідності в романі Олександра Солженіцина «У колі першому»

Verbalization of the Concept of Dignity in Alexander Solzhenitsyn's Novel "The First Circle"

Наталія Міняйло¹
Natalia Minyailo

¹ H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29 Alchevskiy Street, Kharkiv, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.66-2](https://doi.org/10.22178/pos.66-2)

LCC Subject Category:
PG3801-3987

Received 22.12.2020
Accepted 26.01.2021
Published online 31.01.2021

Corresponding Author:
nvminyaylo@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті проаналізовано вербальну реалізацію концепту гідності в романі О. Солженіцина «У колі першому». Вербалізація концепту гідності характеризує позитивні образи роману та входить до способів відтворення загальної гуманістичної проблематики, виявляючи інтенції автора як щодо позитивних героїв, так і щодо негативних, що створює контраст в описі тогочасної цивілізаційно неоднозначної епохи. Спостережено гуманістичну спрямованість позитивних образів у романі, які відзначаються гідністю, самопожертвою (Нержин, Сологдін, Володін), сміливістю (Хоробров, Рубін), чесним ставленням до праці (Потапов, Єгоров). З'ясовано, що найбільш комплексно представлено образ Гліба Нержина, за яким угадується сам О. Солженіцин, та Спиридона Єгорова. Перший є представником інтелігенції, другий – простого народу. Їх поєднує внутрішній гуманізм, який не залежить від історичних обставин, від ситуативних випробовувань. Саме це, на думку автора, і становить підґрунтя невмирущості народу, розкриває його глибинну філософію, засновану на гуманістичних принципах. Загалом визначено, що гідність / гуманність є провідним мотивом оповіді, доповненим елементами мотивів чоловічої дружби та щирого кохання у важких умовах тиранії. Образи представників тиранічного правління докладно висвітлено через їхні діалоги та монологи, зокрема й внутрішні. Так, образ Сталіна постає як забарвлений темними ознаками в опозиції до сонячного дня. Зрештою концептуальну сферу гуманізму конкретизовано в мотиві боротьби героїв за краще життя для всіх людей не лише рідної країни, а й усього світу. Саме цей мотив характеризує удостоєну 1970 року Нобелівської премії творчість Олександра Солженіцина. Проблема роману відзначається й певною полемічністю: наприклад, тема війни та відповідного святкування / відзначання перемоги в ній надто актуальна сьогодні як в Україні, так і в Росії, у якій ця тема є важливим ідеологічним чинником.

Ключові слова: Олександр Солженіцин, роман «У колі першому», концепт гідності, гуманістичні мотиви, позитивні образи.

Abstract. The article analyzes the verbal realization of the concept of dignity in O. Solzhenitsyn's novel «The First Circle». Verbalization of the concept of dignity characterizes the positive characters of the novel and is a part of the ways of reproducing general humanistic issues, revealing the author's intentions for both positive and negative characters, which creates contrast in describing the then civilizational ambiguous era. The humanistic orientation of the positive characters in the novel, who are marked by dignity, self-sacrifice (Nerzhin, Sologdin, Volodin), courage (Khorobrov, Rubin), honest attitude to work (Potapov, Egorov) is observed. It was found out that the character of Gleb Nerzhin, in whom the reader can recognize O. Solzhenitsyn himself, and the image of Spiridon Egorov are the most comprehensively depicted. The first is a representative of the intelligentsia, the second – of ordinary people. They are united by the inner humanism, which does not

depend on historical circumstances or situational trials. This, according to the author, is the basis of the immortality of the people, reveals their deep philosophy, based on humanistic principles. In general, it is determined that dignity/humanity is the leading motive of the novel, supplemented by the elements of motives of male friendship and sincere love in the difficult conditions of tyranny. The images of representatives of the tyrannical government are covered in detail through their dialogues and monologues, including internal ones. Yes, the image of Stalin appears as painted with dark signs in contrast to a sunny day. In the end, the conceptual sphere of humanism is concretized in the motive of the heroes' struggle for better life for all the people not only of their native country, but of the whole world. It is this motif that characterizes the 1970 Nobel Prize-winning work of Alexander Solzhenitsyn. The issue of the novel is also marked by a certain controversy: for example, the theme of war and the related celebration of victory are very relevant today in both Ukraine and Russia, where this theme is an important ideological factor.

Keywords: Alexander Solzhenitsyn; novel «The First Circle»; the concept of dignity; humanistic motives; positive characters.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку цивілізаційних основ суспільства передбачає переглянути наше ставлення до низки соціально прийнятних гуманістичних концепцій. Учені представники передової гуманістичної думки та незаангажовані представники церкви не одне століття намагалися зробити це, використовуючи як усні засоби донесення думки, так і письмові – друковані. Чимало гуманістичних трактатів залишилися невідомими або й умисно знищеними, але найбільш ефективними постали літературні художні твори, масовість ознайомлення з якими досягла апогею в кінці ХХ століття. Навіть у країнах із закритим режимом ці гуманістичні твори були відомі й читані.

Серед письменників-гуманістів вирізняється Олександр Солженіцин, який не дарма був удостоєний Нобелівської премії з літератури (1970 рік), а серед його творів – роман «У колі першому», що не лише є своєрідним локальним літописом з ілюстрацією автобіографічних подій, які водночас становлять частку світового людського досвіду, але й має загальносвітове гуманістичне значення. Дослідники аналізують роман у різних аспектах. Так, А. Гулак розглядав стилістику оповіді [2], Н. Ступницька вивчала систему образів роману [6], Г. Швець – його художній світ [9]. Ми розглядали стилістичну культуру оповіді в романі [3]. Гуманістичним питанням у межах морально-філософської проблематики присвячено дослідження А. Султанової [7]. Проте в цій тематичній площині потрібно

дослідити й концепт гідності, що характеризує позитивні образи аналізованого твору.

Мета статті – проаналізувати вербальну реалізацію концепту гідності, який характеризує позитивні образи аналізованого роману та входить у коло загальної гуманістичної проблематики, виявляючи інтенції автора щодо позитивних і негативних героїв, що створює контраст у художньому описі тогочасної епохи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стратегія роману О. Солженіцина «У колі першому» тематично багатоаспектна, однак провідним мотивом оповіді визначаємо гідність як складник концептуальної сфери гуманізму, де тему боротьби героїв за краще життя для всіх людей доповнено елементами мотивів чоловічої дружби, щирого кохання (навіть у найважчих умовах для стосунків чоловіка й жінки). Для контрасту, тобто чіткішого висвітлення гуманістичних переконань людини, автор подає і внутрішню характеристику негативних образів із виявленням їхньої неоднозначності.

Такий концептуальний обсяг виявляє власні інтенції автора, який сам пережив схоже з описаним у романі, і така біографічність ставить оповідь у реальний контекст, який і подобається читачеві найбільше. М. Бахтін автобіографічні аспекти художнього твору вважає типовим явищем, що допомагає правильно оцінити твір через виявлення ставлення автора / героя до світу. Проте це не тотожність – це відношення іншого порядку.

Достовірність авторського погляду важлива для характеристики персонажа – у комплексі із зовнішністю, манерами, світоглядом [1, с. 37].

Так, одним із відкритих бунтівників у романі є Хоробров. Його поведінка зумовлена тим, що він знає собі ціну і знає свої права:

Это был бунт на военном корабле! Словно собираясь ударить Хороброва, Мамурин сделал к нему шаг и спросил визгливо:

*– То есть как это – **спать**? Все люди работают, а вы – **спать**?*

Уже взявшись за ручку двери, Хоробров ответил едва на грани самообладания:

*– Да так – просто **спать**! Я по конституции свои двенадцать часов отработал – и хватит! – И, уже начиная взрывать, что-то хотел добавит неоправимое, но дверь распахнулась... [5, с. 58].*

Видлене дієслово позначає сутність суперечки, до того ж останнє виділив сам автор роману. У репліці після реактивної частини, позначеної паузою та окличною інтонацією, Хоробров аргументує ухід із лабораторії своїми конституційними правами. Також відзначаємо напружений психічний стан персонажа, який характеризують два відповідно конотовані словосполучення: «едва на грани самообладания» та «что-то хотел добавит неоправимое». Тобто, навіть доходючи до емоційної кульмінації, персонажі – представники інтелігенції – стримують себе, не переходячи межі дозволеного. Однак за таких умов втриматися виходить не завжди:

*Он умолял майора Мышина вернуть томик, не по-взрослому **ломал** руки, оскорбляя чувства сиделых ээков, **пытался прорваться** в кабинет к подполковнику (его не пустили), – и вдруг **выхватил** Лермонтова из рук кума (тот в страхе отскочил к двери), с силой, которой в нём не предполагали, **оторвал** зелёные тиснёные обложки, **отшвырнул** их в сторону, а листы книги **стал изрывать** полосами, судорожно плача и крича:*

*– Натё! Жрите! Лопайте! – и **разбрасывать** их по комнате [5, с. 601].*

У фрагменті відбувається наростання драматичності, що реалізується через перехід виділених дієслів від перфективної функції (у формі недоконаного виду) до акціональної (у формі доконаного виду). Тема-

рематична віялова структура з однією темою та кількома ремами створює динамічну рематичну доміанту. Авторські вставки-коментарі (*его не пустили; в страхе отскочил к двери; которой в нём не предполагали*) додають цій ситуації драматизму та неочікуваності. Остання репліка у волюнтивному реєстрі є кульмінацією описаної ситуації, рівень якої підвищується з поділом окличної фрази на три окремих – кожна зі своєю інтонацією.

Гідність як характеристика персонажа виявляється більшою мірою в його мовленні. Порівняймо:

Хоробров стукнул ложкой по своей выеденной тарелке и внятно сказал с уже нарастающим протестом в горле:

*– Нет, друзья! **Лучше хлеб с водой, чем пирог с бедой!** Ему не ответили;*

*– Я ж и говорю, – откликнулся Хоробров, – **лучше хлеб с водой, чем пирог с бедой!** [5, с. 606, 609].*

В оповідній частині цього фрагмента відзначаємо елементи протесту, які виявляють динаміку (*стукнул ложкой, внятно сказал*) і стан суб'єкта (*с нарастающим протестом в горле*), що виливаються у волюнтивну репліку з афористичною формулою. У віддаленому діалозі Хоробров знову повторює виділений афоризм, оскільки попередній залишився без реакції, що відзначає автор («ему не ответили»). Така фразова емфаза служить для акцентування на глибокій сутності народної приказки, яка закликає не йти на поступки перед совістю – краще голодна свобода, ніж ситна неволя.

На мужню поведінку позитивних героїв не впливають ані умови роботи в «шарашці» (понад норму, у важких умовах), ані перспективи подальшого етапування на Схід або Північ, ані забуття їхніх імен на волі:

*Все, кто знал советника Володина, верноподанно **вычеркнул его из памяти.***

*Глухая громада задавит его – и **никто на Земле никогда не узнает**, как щуплый белотелый Иннокентий пытался спасти цивилизацию!*

А хотелось бы дожить и узнать: чем всё это кончится? [5, с. 575].

Володін, який не має досвіду ув'язнення й ніколи про нього не думав і до нього не готувався, розуміє таку небезпеку від *глухой громады* (виділені ознаки), також усвідомлює свою роль і місію (*пытался спасти цивилизацию*) і намагається уявити майбутнє (*чем всё это кончится*). Автор вкладає у вербалізацію перебігу думок героя вказівку на контраст між зовнішньою його незначущістю («щуплый белотелый») та значущістю його спроби *спасти цивилизацию*, доводячи силу духу ув'язненої (загратованої) людини.

У найглибшому розумінні гуманізм Г. Нержина – головного героя роману – поширюється на всі висвітлені в тексті полемічні теми, зокрема обговорені в діалогах із його найближчим товаришем Л. Рубіним. Як найважливішу з них визначаємо тему війни як такої та, відповідно, святкування / відзначання перемоги в ній. Ця тема надто актуальна сьогодні як в Україні, так і в Росії, у якій вона є важливим ідеологічним чинником. Про свої відчуття герой говорить: «– *Нельзя себе этого разрешать. Даосская этика говорит: "Оружие – орудие несчастья, а не благородства. Мудрый побеждает неохотно"*». [5, с. 33]. У цій загалом волюнтивній репліці виявляється найвищий рівень гуманізму, а виділене речення (одна з двох постпозитивних афористичних формул) позначає негативізм гонки озброєнь – поряд з антиядерною тематикою роману.

Діалогічна форма дозволяє передати експресію оповіді, де лаконічні й чіткі репліки констатують окремі гуманістичні положення:

– *Молодчик. – Глеб подумал. – Мне нравится твоё отношение к ним. Ты часами учишь Макса русскому языку. А ведь имел бы основание их и ненавидеть.*

– *Ненавидеть? Нет. Но прежняя любовь моя к ним, конечно, омрачена. Даже этот беспартийный мягкий Макс – разве и он не делит как-то ответственности с палачами? Ведь он – не помешал?*

– *Ну, как мы сейчас с тобой не мешаем ни Абакумову, ни Шишкину-Мышкину...* [5, с. 24].

У виділених фразах передано сутність гуманного ставлення до полонених німців – спочатку з репліки Нержина, а тоді – із реактивної відповіді самого Рубіна, який своє ставлення не пояснює (тільки констатує через заперечне речення *нет*), а переводить у

негативну площину (через частки *но, даже, разве, ведь*). Ще більший гуманізм виявляє традиційно в полеміці зі своїм товаришем Гліб, що спостерігаємо зокрема у протиставленні принципів позицій героїв, виражених фразами «*он не помешал*» – «*мы с тобой не мешаем*», де репрезентовано різні часові площини – воєнну та післявоєнну.

Гуманізм виявляється не обов'язково в діалозі, це може бути й уникнення конфлікту:

– *Светит он мягко, и мне лично напоминает синюю лампадку, которую в детстве зажигала на ночь мама.*

– *Мама! – в голубых погонах! Вот вам, пожалуйста, разве можно людям дать подлинную демократию? Я заметил: в любой камере по любому мельчайшему вопросу – о мытье мисок, о подметании пола – вспыхивают оттенки всех противоположных мнений. Свобода погубила бы людей. Только дубина, увы, может указать им истину.*

– *А что, лампадке здесь было бы под стать. Ведь это – бывший алтарь.*

– *Не алтарь, а купол алтаря. Тут перекрытие междуэтажное добавили* [5, с. 63].

Виділені репліки Нержина складають нерозривну єдність (друга ніби продовжує першу), незважаючи на переривання реактивною поширеною реплікою Рубіна, у межах якої спростовується головна гуманістична істина демократії – свобода («*разве можно людям дать подлинную демократию*», «*свобода погубила бы людей*»). Він і другу нержинську репліку також намагається спростувати, підкреслюючи протистояння ідеалістичного та матеріалістичного світосприймання: *не алтарь – а перекрытие*.

З іншого боку – для контрасту – у романі висвітлено негативні образи в межах гуманістичної тематики. Ці образи характеризує не лише автор, їх характеризують ще й позитивні персонажі. Так, образ Леніна дістає оцінку від Нержина:

– *Да, – покачался Нержин всем туловищем. – Лучше не скажешь. И я на него когда-то моллился!..*

– *А что?*

– *Что?? Это – язык великого философа? Когда аргументов нет – вот так ругаются. Рыцари языкоблудия! – произнести против-*

но. Либерализм – это любовь к свободе, так он – холуйский и грязный. А аплодировать по команде – это прыжок в царство свободы, да? [5, с. 40].

Виділяємо головний нержинський критичний аргумент, але поряд із ним акцентовано на ленінських характеристиках лібералізму «рыцари языкоблудия», «холуйский», «грязный», які герой протиставляє типовому радянському статусу Леніна «великий философ». Цікавою тут є метафора «прыжок в царство свободы», яка стоїть у постпозиції до афористичної формули «либерализм – это любовь к свободе», тобто «прыжок», на нашу думку, позначає перестрибування через класичну стадію капіталізму, а «аплодировать по команде» – ознаку тиранії, що прийшла за таких умов.

Самі ж негативні персонажі в романі докладно зображено через створені автором портрети і через їхнє внутрішнє мовлення. Так, низку парадоксів існування тогочасної державної системи автор пояснює психологічними рисами «вождя». Таким, наприклад, є добовий розклад його життєдіяльності:

Невыносимее всего было Сталину время утреннее и полуденное: пока солнце восходило, играло, поднималось на кульминацию – Сталин спал в темноте, зашторенный, закрытый, запертый. Он просыпался, когда солнце уже спадало, умерялось, заваливало к окончанию своей короткой однодневной жизни. Около трёх часов дня Сталин завтракал и лишь к вечеру, к закату, начинал оживать. Его мозг в эти часы разрабатывался недоверчиво, хмуро, все решения его были запретительные и отрицательные. С десяти вечера начинался обед, куда обычно приглашались ближайшие из Политбюро и иностранных коммунистов. За многими блюдами, бокалами, анекдотами и разговорами хорошо убивалось четыре-пять часов, и одновременно брался разгон, собирались толчки для созидательных, законодательных мыслей второй половины ночи. Все главные Указы, направившие великое государство, формировались в сталинской голове после двух часов ночи – и только до рассвета [5, с. 90].

У цьому фрагменті виділено часові координати й відрізки часу, позначені або положенням сонця, або конкретними годинами. Перехід від денного до нічного періоду пере-

дано словами й словосполученнями, що характеризують певний часовий вимір (невыносимее всего, убивалось), дії Сталіна (мозг разрабатывался недоверчиво, хмуро, все решения его были запретительные и отрицательные), його стан (начинал оживать; толчки для созидательных, законодательных мыслей). В останньому реченні є натяк на пріоритети «темної сили», яка активно діє лише вночі (конкретний показник – словосполучення із семантикою категоричності «и только до рассвета»).

Відзначаємо цікаве авторське протиставлення розвитку сонячної активності, що організовано динамічною рематичною домінантою з перфективними дієсловами (солнце восходило, играло, поднималось на кульминацию), і сталінської неактивності, організованої якісною домінантою з прикметниками із семантикою закритості (спал в темноте, зашторенный, закрытый, запертый). Цей контраст дня і ночі традиційно в літературі відображає боротьбу світлого життя і смертної темряви [8, с. 15-16; 10, с. 346; 4, с. 382]. І ця тиранічна темрява на той час покривала всю державу й значну частину світу. Тиранія – це не лише «вождь», але й незліченна сила його прибічників і службовців, яких чимало описано в романі:

С оживившимся лицом Абакумов сказал:

– Мы понимаем, товарищ Сталин! мы... (он говорил за всё министерство) понимаем: классовая борьба будет обостряться! Так тем более тогда, товарищ Сталин, войдите в положение – как нас связывает в работе эта отмена смертной казни! <...> Как нам смертная казнь нужна! Товарищ Сталин, верните нам смертную казнь – от души, ласково просил Абакумов, приложив пятерню к груди и с надеждой глядя на темноликого Вождя.

И Сталин – чуть-чуть как бы улыбнулся. Его жёсткие усы дрогнули, но мягко.

– Знаю, – тихо, понимающе сказал он. – Думал.

Удивительный! Он обо всём знал! Он обо всём думал! – ещё прежде, чем его просили. Как нарящее божество, он предвосхищал людские мысли.

– На-днях верну вам смэртную казнь, – задумчиво говорил он, глядя глубоко вперёд, как

бы в годы и в годы. – Эт-та будыт харёшая воспитательная мера [5, с. 120-121].

У цьому фрагменті бесіди Сталіна з міністром МДБ Абакумовим питання масових розстрілів обговорюється як якась звичайна організаційна колізія, що відразу маркує і саму розмову, і її учасників антигуманістичністю. Серед усіх волюнтивних і реактивних фраз у межах розширеної репліки міністра ключовими визначаємо такі: «как нас связывает в работе эта отмена смертной казни!» та «как нам смертная казнь нужна!». Так, із першої можна зробити висновок про домінуючий характер означеної «работы» – розстрілювати людей. До того ж на виділеному проханні (від усього міністерства!) акцентує сам автор роману.

Із зазначеними вище негуманними фразами контрастують елементи зовнішніх дій Абакумова («от души, ласково просил Абакумов, приложив пятерню к груди») і Сталіна («жёсткие усы дрогнули, но мягко», «тихо, понимающе сказал», «задумчиво говорил», а також поданий автором уривок НПМ міністра («Удивительный! Он обо всём знал! Он обо всём думал! – ещё прежде, чем его просили. Как парящее божество, он предвосхищал людские мысли»), де завищене оцінювання вождя призводить навіть до порівняння його із божеством.

Зрештою остання фраза Сталіна, де він називає розстріл «харёшая воспитательная мера», характеризує тирана як правителя, який не цінує людського життя. І найнебезпечніше в цій характеристиці автор виражає фразою «глядя глубоко вперёд, как бы в годы и в годы», показуючи трагічну перспективу розвитку країни за такого правління. Це актуально і для сьогоденної Росії, у якій також не надто цінують людське життя.

Серед тематичних гуманістичних площин, які характеризують образи окремих персонажів, виділяємо також тему дружби, що виявляє зворушливі моменти у стосунках Нержина зі Спиридоном або Рубіним. Навіть постійні суперечки з останнім, часто дуже гострі, не стають на заваді їхній дружбі.

Ще одна тема, що характеризує певних персонажів, – ставлення до праці. Так, чесними трудівниками постають Спиридон Єгоров і Потапов:

На работе Потапов и ходил совсем не так, как на прогулке: несмотря на хромоту, он шёл быстро, шею держал напряжённо выгнутой сперва вперёд, а потом назад, глаза щурил и смотрел не под ноги, а куда-то вдаль, как бы спеша головой и взглядом опередить свои немолодые ноги <...> способность целиком захватываться работой, забывая о жизни, была основой его инженерных успехов на воле, делала его незаменимым роботом пятилеток, а в тюрьме помогала сносить невзгоды [5, с. 598].

Фрагмент, у якому виділено описані автором риси персонажа, що свідчать про його працелюбність, відзначається динамічністю, представленою дієсловами, що формують різновидові послідовності (шёл, держал, щурил, смотрел – вошёл, захватила – делала, помогала). Цей мікротекст ділиться на три часові блоки, де другий присвячено актуальному часу, що створює динаміку уривку.

Нержин як письменник (у контексті роману він готується стати літератором) відразу виділив Спиридона Єгорова серед людей «шарашки», вирішивши, «що він і є тим представником Народу, у якого потрібно черпати» – тобто носієм первинних гуманістичних чеснот, на яких ґрунтується народна психологія, що передбачає терпіння, працелюбство і любов до свого краю.

ВИСНОВКИ

Отже, концепт людської гідності в межах роману Олександра Солженіцина «У колі першому» визначаємо провідним мотивом оповіді. Відносимо його до концептуальної сфери гуманізму, де тему боротьби героїв за краще життя для всіх людей доповнено елементами чоловічої дружби та щирого кохання у важких умовах тиранії. Звідси й докладне висвітлення образів представників тиранічного правління – через їхні діалоги та монологи, зокрема й внутрішні, емоційно наповнені. Так, образ Сталіна постає як забарвлений темними ознаками в опозиції до сонячного дня. Особиста риса характеру набуває ознак художнього узагальнення й символіки.

Позитивні образи в романі відзначаються гідністю, самопожертвою (Нержин, Сологдін, Володін), сміливістю (Хоробров, Рубін), чесним ставленням до праці (Потапов, Єгоров). Найбільш комплексно представлено образ

Гліба Нержина, який має прототипом самого О. Солженіцина, та Спиридона Єгорова. Перший є представником інтелігенції, другий – простого народу. Їх поєднує внутрішній гуманізм, який не залежить від історичних обставин, від ситуативних випробувань. Саме

це і становить невмирущість народу, розкриває його глибинну філософію, засновану на гуманістичних принципах незаподіяння нікому лиха, чесною праці, любові до сім'ї і Батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Baxtin, M. (2000). *Avtor i geroj: K filosofskim osnovam gumanitarny'x nauk* [Author and Hero: Towards the Philosophical Foundations of the Humanities]. Saint-Peterburg: Azbuka (in Russian)
[Бахтин, М. (2000). *Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук*. Санкт-Петербург: Азбука].
2. Gulak, A. T. (2019). *Stilisticheskij analiz hudozhestvennogo teksta* [Stylistic analysis of literary text]. Kharkiv: Izdatel' Ivanchenko I. S. (in Russian)
[Гулак, А. Т. (2019). *Стилистический анализ художественного текста*. Харьков: Издатель Иванченко И. С.].
3. Gulak, A. T., & Menyajlo, N. V. (2018). O stilisticheskoy kul'ture povestvovaniya v romane A. I. Solzhenicina "V krugе pervom" [About the stylistic culture of narration in the novel by A. I. Solzhenitsyn "In the first circle"]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Russkaya filologiya*, 1(63), 9–14 (in Russian)
[Гулак, А. Т., & Меняйло, Н. В. (2018). О стилистической культуре повествования в романе А. И. Солженицина «В круге первом». *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Русская филология*, 1(63), 9–14].
4. Skorobogatova, E. A. (2012). *Grammaticheskie znacheniya i poeticheskie smysly: poeticheskij potencial russkoj grammatiki (morfologicheskie kategorii i leksiko-grammaticheskie razryady imeni)* [Grammatical meanings and poetic meanings: the poetic potential of Russian grammar (morphological categories and lexico-grammatical categories of the name)]. Har'kov: NTMT (in Russian)
[Скоробогатова, Е. А. (2012). *Грамматические значения и поэтические смыслы: поэтический потенциал русской грамматики (морфологические категории и лексико-грамматические разряды имени)*. Харьков: НТМТ].
5. Solzhenicin, A. I. (2006). *V krugе pervom* [In the first circle]. Moscow: Nauka (in Russian)
[Солженицин, А. И. (2006). *В круге первом*. Москва: Наука].
6. Stupnytska, N. M. (2010). *Problematyka i systema obraziv romanu O. I. Solzhenitsyna "V koli pershomu"* [Problems and system of images of OI Solzhenitsyn's novel "In the first circle"] (Doctoral thesis). Kharkiv (in Ukrainian)
[Ступницька, Н. М. (2010). *Проблематика і система образів роману О. І. Солженіцина «В колі першому»* (Автореферат кандидатської дисертації). Харків].
7. Sultanova, A. M. (2008). *Nravstvenno-filosofskaya problematika romana A. I. Solzhenitsyna «V krugе pervom»* [Moral and philosophical problems of the novel by A. I. Solzhenitsyn "In the first circle"] (Doctoral thesis). Mahachkala (in Russian)
[Султанова, А. М. (2008). *Нравственно-философская проблематика романа А. И. Солженицына «В круге первом»* (Кандидатская диссертация). Махачкала].
8. Toporov, V. N. (2012). *Mirovoe derevo: Universal'nye znakovye komplekсы* [World Tree: Universal Signed Complexes] (Vol. 1). Moscow: Rukopisnye pamyatniki Drevnej Rusi (in Russian)
[Топоров, В. Н. (2012). *Мировое дерево: Универсальные знаковые комплексы* (Т. 1). Москва: Рукописные памятники Древней Руси].

9. Shvets, H. O. (2008). *Khudozhnii svit romanu O. I. Solzhenitsyna "U koli pershomu"* [The artistic world of OI Solzhenitsyn's novel "In the first circle"] (Doctoral thesis). Donetsk (in Ukrainian) [Швець, Г. О. (2008). *Художній світ роману О. І. Солженіцина «У колі першому»* (Автореферат кандидатської дисертації). Донецьк].
10. Epshtejn, M. N. (2007). *Stihi i stihiya. Priroda v russoj poezii XVIII–XX* [Poems and elements. Nature in Russian poetry of the 18th – 20th centuries]. Samara: Bahrah-M (in Russian) [Эпштейн, М. Н. (2007). *Стихи и стихия. Природа в русской поэзии XVIII–XX вв.* Самара: Бахрах-М].